Литература

1. Закон Республики Узбекистана “Об образовании” (24.09.2020 г.)//режим доступа: https://lex.uz - Национальная база данных законодательства Республики Узбекистан.
2. Указ “Об утверждении Концепции развития системы высшего образования Республики Узбекистан до 2030 года” (8 октября 2019 года).//режим доступа: https://lex.uz - Национальная база данных законодательства Республики Узбекистан.
3. Национальная учебная программа непрерывного образования Республики Узбекистан по русскому языку (с русским языком обучения).
4. Учебная программа общего среднего образования, русский язык как иностранный (для школ с узбекским и другими языками) обучения.
5. Урумбаев Ж.А. Очерки методики. Нукус, 1974
6. Национальная учебная программа непрерывного образования Республики Узбекистан по русскому языку (с русским языком обучения).
7. Учебная программа общего среднего образования, русский язык как иностранный (для школ с узбекским и другими языками обучения).
8. Шярнас В.И. Лингводидактические принципы в методике русского языка. Жур. – «Русский язык в национальной школе» М., 1976, №11

РЕЗЮМЕ. Мақолада Қорақалпоғистон Республикаси таълим муассасаларида рус тилини ўқитиш ҳолати ўрганилади. Таълим соҳасида амалга оширилаётган чора-тадбирлар ва модернизация тадқиқотчилар, айниқса, тилшунос олимларнинг билим ва малакасини оширишда катта имкониятлар очмоқда.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается состояние обучения русскому языку в общеобразовательных учреждениях Республики Каракалпакстан. Принимаемые меры и модернизация в сфере образования открывает перед исследователями, особенно лингвистами большие возможности для совершенствования своих знаний и навыков.

SUMMARY. The article examines the state of teaching the Russian language in educational institutions of the Republic of Karakalpakstan. The measures taken and modernization in the field of education open up great opportunities for researchers, especially linguists, to improve their knowledge and skills.

САНЪАТ ВА МАДАНИЯТ СОҲАСИДА АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТИЗИМЛАРИНИНГ АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ БАҲОЛАШ МОДЕЛЛАРИ

С.С.Кожалепесов - *катта ўқитувчи*

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти Нукус филиалы

Таянч сўзлар: модел, маълумотлар, ахборот, ресурс, ечим.

Ключевые слова: модел, данный, информация, ресурс, решение.

Key words: model, present, information, resource, decision.

Ахборот ҳимоя тизими (АҲТ) баҳолашда эксперт усулини амалга оширишнинг зарурий унсури ҳамда уни яхшилаш бўйича чоралар таҳлили – бу аборот кўмагидир. Ахборот хавфсизлиги соҳасида ечиш қабул қилишнинг муаммоси модел яратишнинг долзарблигидадир. Бунда ривожланишнинг самарали муқобиллари, уларни ресурслар билан таъминлаш усуллари, у ёки бу ечимлар натижаларининг таминий моделлари танлови, ўзгарувчан мақсад, ресурслар ва вақтинчалик чегарашлар шароитида тезкор адаптация қилиш имкониятлари кўзда тутилади. Кўрсатилган муаммоларни ечиш учун, Ахборот хавфсизлиги соҳасидаги билим ва тасаввурларнинг турли замонавий моделлари ва ечим қабул қилиш моделларининг бирлашувига асосланган ёндашувдан фойдаланинг тавсия этилади. [1.15]

Ушбу муаммонинг ечими – кучсиз шаклланган предмет соҳасида ўшаш тизимлар ишлаб чиқишнинг услубий, назарий ва амалий масалаларини яратиш,

ҳамда билимлар тасаввури моделларини ечим қабул қилиш назарияси билан бирлаштиришдир. Тизимларда ечимларни баҳолаш ва асослаш муаммоларининг турли аспектлари омилларни миқдорий баҳолаш ёрдамида ва ечим қабул қилиш назарияси доирасида, предмет соҳасидаги тадқиқотларнинг тизим ташкил қилувчи омиллар ўзаро таъсири ва сифат таҳлили ёрдамида кўриб чиқилади. Ушбу муаммоларни ечиш учун, билимлар тасаввурининг турли моделларини бирлаштиришга асосланган ёндашувдан фойдаланиш тавсия қилинади. Баҳолашнинг кўп сонли моделлари асосида масалани ечиш учун турли моделлардан фойдаланувчи кўп даражали (иерархик) бирлашган алоқа тузилма(КДБАТ) қурилиши мумкин. КДБАТда фундаментал аналитик билимлар ва сунъий интелект технологиясига эга ва ечим қабул қилишнинг турли моделлари интеграцияси амалга оширилади. Масалан, ноаниқ мантиқ аппарати, эксперт тизимлар ва бошқалар. Шу билан бирга АҲТ баҳолаш ва бошқаришда ечим қабул қилиш ва муаммоли соҳани тадқиқотининг кўпдаражалилиги таъминланади. [2.34] Кучсиз шаклланган предмет соҳасида ечим қабул қилиш тизимини яратиш принциплари, АҲТ турли математик моделларини қўллаш ва АҲТ шаклланишининг мавжуд усуллари асосида тадқиқот ўтказилади. Кучсиз шаклланган тизим мезонларининг АҲТдаги таҳлили ва экспертлардан олинган ноаниқ ахборот шароитида баҳолаш натижалари ва мухимлик коеффицентларининг ноаниқ эксперт баҳосига эга куп босқичли модел асосида қурилувчи модел ҳолатида қурилувчи модел сифатида амалга оширилади. Буларнинг ҳаммаси баҳолаш жараёнинг барча босқичларига кўмаклашади. АҲТ баҳоси – эксперт аниқлаган мақсад декомпозициясига ва тузилмавий функционал декомпозициясига асосланган. Булар тизимли йўналишдан АҲТ даги мезонларнинг нотузилмавий тузилиши ҳолатини ёритишга имкон беради. Варақли мезонлар баҳоси эксперт моделлари ёрдамида амалга оширилади. Ялпи мезонлар ҳисоб-китоби баҳолашнинг иерархик моделидаги комбинацияли ноаниқ моделлар ёрдамида олинган баҳоларга асосланган. [3.38]

АҲТ ҳақида билимлар тасавури моделларини бирлаштириш муаммосини баҳолаш бўйича ечишни қабул қилиш назариясини ва КТБАТ ғояси асосида ечиш қуйдаги масалаларни ўз ичига олади:

1. Ноаниқ ва иерархик моделлаш асосида ахборот ҳимоясининг кучсиз шаклланган предмет соҳасида АҲТ ҳақида билимлар тасаввурининг гибрид моделларини қуриш принципларини ишлаб чиқиш (кўп босқичли тузилмани қуриш, уни қуйи босқичларида ноаниқ эксперт баҳолари, комбинацияли аниқ ва ноаниқ махсулотли хулосалар, когнатив карталардан, юқори босқичларда эса иерархик моделининг комбинацияли аниқ ва ноаниқ вариантлардан фойдаланиш);

2. Баҳонинг комбинацияли аниқ ва ноаниқ иерархик моделини таҳлили усуллари ва алгоритмларини ишлаб чиқиш ва иерархик тузилманинг бир босқичида унсурларнинг юқоридаги босқич усулларига нисбий таъсирини баҳолаш бўйича мезонларнинг мухимлик коеффицентларини аниқлаш. [4.38]

Тадқиқотлар учун ечим қабул қилиш назариясидаги билимлар тасаввурининг ноаниқ моделларидан биргаликда фойдаланишга асосланган ишлаб чиқилган ёндашувлар, айнан ноаниқ бошланғич ахборот шароитида ноаниқ моделлаш ва ноаниқ иерархик баҳолашнинг турли босқичларидан фойдаланилган. Мукаммал бўлмаган моделлаш методикаси АҲТ хақида билимлар тасаввурининг турли ноаниқ моделлар қурилишига асосланган. Иерархик баҳолаш модели эксперт баҳоларидан олинган нуқтаи – назар асосида қурилган мустахкам моделни акс эттиради. Ушбу тизимлардаги ўзгариш фақат қарор қабул қилувчи шахс томонидан қабул қилинган қарор ҳолатидагина юзага келади. Иерархик баҳолаш модели эксперт томонидан (кўпинча экспертлар) қурилган омилли иэрархияни ўзида акс эттиради, бу иэрархиянинг юқори босқичида бир ёки бир неча омиллар-мақсадлар, ушбу иерархиянинг барча кейинги босқичларида эса, юқоридаги мақсад(мақсадлар) бажарилиши учун боғлиқ омиллар жойлашган. Иерархик модел омили-мақсади деб, АҲТ ни баҳоловчи айрим омилларга айтилади; бу омил ушбу баҳолаш модели қурилган, эксперт баҳолар нуқтаи назаридан берилган ҳолат бўйича олиниши керак. Баҳолаш предмети – бу омиллар йиғиндисини иерархик тузилма кўринишида иерархияланишидир, бу омиллар ушбу ҳолатда эришиши зарур бўлган мақсадлар, бу мақсадларга таҳдидлар ва бу мақсадларга қарши курашиш бўйича чораларни ифо-

далайди. Тадқиқотнинг ушбу босқичида, баҳолаш модели асосида предмет соҳасини функционал тузилмавий декомпозицияси натижасида олинган омиллар (критериялар) иерархик тузилмаси ётади. Шу иерархияга кўра, юқорида ётувчи босқич унсурларининг пастки мос унсурларига кўра, боғлиқлилиги аниқланади.

Адабиётлар

1. Арипов М. Тиллаев А. Масофавий таълим. Физика.математика ва информатика. 2002.[1.15]
2. BSI, “Ахборот хавфсизлигини бошқаришнинг амалий кодлари” Англия стандартлар институти, 1999 йил.34-б.
3. Аверченков В.И.Системы защиты информации в ведущих зарубежных странах: Учебное пособие. – Брянск, 2007.18-б.
4. Безбогов А.А.Методы и средства защиты компьютерной информации. Учебное пособие. – Тамбов, 2006.38-б.
5. Муҳаммадиев Ж.Ў. Ахборот хавфсизлиги: муаммо ва ечимлар: Монография. – Т., 2011.250-б.
6. www.gov.uz
7. www.edu.uz.

8. www.press-service.uz
8. www.mfer.uz

РЕЗЮМЕ. Бу мақолада ахборот хавфсизлиги соҳасида ечиш қабул қилишнинг муаммоси модел яратишнинг долзарблиги бунда ривожланишнинг самарали муқобиллари, уларни ресурслар билан таъминлаш усуллари, у ёки бу ечимлар натижаларининг таминий моделлари ҳақида айтилган.

РЕЗЮМЕ. В этой статье проблема принятия решений в области информационной безопасности является актуальностью моделирования, когда эффективные альтернативы разработки предоставляют ресурсы или модели обслуживания этих решений**.**

SUMMARY. The article deals with the problem of decision-making in the field of information security is the relevance of modeling when effective alternatives of development.

ОҚЫЎШЫЛАРДЫҢ ЖАЗБА СӨЙЛЕЎ ТИЛИН ЖЕТИЛИСТИРИЎ

М.Т.Қабулова - *ассистент оқытыўшы*

Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер хәм мәдeният институты Нөкис филиалы

Таянч сўзлар: диктант, методика, матн, малака ошириш, тест.

Ключевые слова: диктант, методика, текст, повышение квалификации, проверка.

Key words: dictation, methodology, text, advanced training, testing.

Қарақалпақ тили ҳәм әдебиятын оқытыў методикасында ең әҳмийетли методикалық мәселелердиң бири – бул оқыўшылардың аўызеки сөйлеў ҳәм жазба тилин баянлаў, шығарма ҳәм диктант жаздырыў арқалы жетилистириў болып табылады. Бул мәселе бойынша методист алымлар Е.Бердимуратов, Қ.Пирниязов, Ә.Пахратдинов, Қ.Юсупов ҳәм басқалардың методикалық мийнетлеринде пикирлер айтылған. Усы көзқарастан улыўма орта билим бериў мектеплериниң 5-9-классларында қарақалпақ тили пәнин оқытыўда диктант жумысын өткериў айрықша әҳмийетке ийе болып, бул арқалы оқыўшылар орфографиялық қағыйдаларды, пунктуацияны тыянақлы өзлестириўди, тил байлығын раўажландырыў мақсетине ериседи. Және де әдебий шығармалар үстинде берилген тапсырмаларды оқығанда ҳәр бир оқыўшының иркилис белгилерин орнында дурыс қолланып барыўына итибар берип отырыў керек. Орта мектепте оқыўшылар пунктуация қағыйдалары бойынша толық билим ҳәм тийисли дәрежеде көнликпе алыўын тәмийин етиў, муғаллимниң бирден-бир ўазыйпасы екенлигин естен шығармаў керек. Оқыўшыларға пунктуацияның тийкарғы прин-